

ГОЛОВКО О.М., БОДНАР Ю.С.
(Запорізький національний університет)

КОНЦЕПТ “РЕЛІГІЯ” ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВЕРБАЛІЗАЦІЇ У ТВОРІ Д.БРАУНА “ЯНГОЛИ І ДЕМОНИ”

У статті розглядається специфіка вербалізації концепту “РЕЛІГІЯ” у творі Д.Брауна “Янголи і демони”. Особлива увага приділяється лексичним одиницям, які власне трактують поняття «релігія». Крім того, усі релігійно марковані одиниці розподілено на групи, що розкривають специфіку аналізованого концепту й представляють діалектичну, а інколи й антагоністичну єдність його елементів.

Ключові слова: концепт, релігія, вербалізація, когнітивний.

Головко О.М., Боднар Ю.С. Концепт “РЕЛИГИЯ” и особенности его вербализации в произведении Д.Брауна “Ангелы и демоны”. Статья рассматривает концепт “РЕЛИГИЯ” и языковые средства его вербализации в произведении Д.Брауна “Ангелы и демоны”. Особое внимание уделено лексическим единицам, которые собственно трактуют понятие «религия». Кроме того, все религиозно маркированные единицы разделены на группы, раскрывающие специфику анализируемого концепта и представляющие диалектическое, а иногда и антагонистическое единство его элементов.

Ключевые слова: концепт, религия, вербализация, когнитивный.

Golovko O., Bodnar Yu. Concept “RELIGION” and Peculiarities of its Instantiation in the Novel “Angels and Demons” by D.Brown. This article examines the concept of “RELIGION” and linguistic ways of its instantiation in “Angels and Demons” by D.Brown. Special attention is paid to lexical units that construe the notion of “religion”. Moreover, all “religiously marked” words are divided into groups that represent the essence of the analyzed concept and highlight dialectal or even antagonistic entity of its constituents.

Key words: concept, religion, verbalization, cognitive.

У лінгвістичній науці сьогодення спостерігається перехід до антропоцентричного підходу, який вивчає мову у її тісному зв'язку з людиною, її свідомістю та мисленням, на відміну від вивчення мови як такої, без аналізу екстралінгвальних явищ та чинників. У зв'язку з цим багато сучасних мовознавчих досліджень орієнтовані на когнітивну лінгвістику або послуговуються її методами, що дозволяють досліджувати, як поняття і ментальні змісти осмислюються людиною та реалізуються у вигляді мовних знаків. Уся кількість мовних одиниць, що розкривають концепт, який є домінуючим предметом дослідження когнітивної лінгвістики, дає змогу представити специфіку цього ментального образу. В умовах докорінних соціально-культурних змін, техногенної еволюції, пізнання віддалених куточків всесвіту, релігія залишається досить сталим, закріпленим формуванням, яке неохоче змінюється, проте, ставлення парафіян заставляє церкву замислитися над догматичністю релігійної думки. Саме таким є стандартне сприйняття християнської церкви взагалі, і католицької зокрема. Дослідження мовної реалізації концепту «РЕЛІГІЯ» в романі Д.Брауна «Янголи та демони» дасть нам можливість представити його сучасне уявлення, зважаючи на те, що роман був виданий лише у 2000 році, що пояснює **актуальність** нашої наукової розвідки, яка, окрім того, підкріплюється відсутністю подібних досліджень.

Мета дослідження – визначення особливостей реалізації концепту “РЕЛІГІЯ” у творі Д.Брауна “Янголи і демони”. **Об'єктом дослідження** є концепт “РЕЛІГІЯ” та мовні засоби його реалізації в романі. **Предметом дослідження** є специфіка розкриття концепту “РЕЛІГІЯ” у творі Д.Брауна. **Матеріалом дослідження** став роман Д.Брауна “Янголи і демони”.

Варто зазначити, що концепт є одним з фундаментальних понять когнітивної лінгвістики, але у накових колах ще не дійшли до єдиного загально прийнятного його визначення. На сьогоднішній день опубліковано багато робіт, присвячених трактуванню терміна "концепт", що висвітлюють різні підходи до його дефініції.

Ю.С. Степанов надає перевагу *лінгвокультурологічному* підходу до розуміння концепту і вважає, що “концепт – є згустком культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини. З іншого боку, концепт – це те, за допомогою чого людина – звичайна людина, не “творець культурних цінностей” – сама входить в культуру, а в деяких випадках і впливає на неї” [Степанов 2001, с.43].

Прихильником цього підходу є й С.Г. Воркачев. На його думку, концепт – це “операційна одиниця думки” [Воркачев 2005, с.43], “одиниця колективного знання, що має мовне вираження і характеризується етнокультурною специфікою” [Воркачев 2005, с. 51-52].

З.Д.Попова та І.А.Стернін відносять концепт до явищ *лінгвокогнітивної* сфери і визначають його як “дискретне ментальне утворення, яке є базовою одиницею мисленнєвого коду людини, з відносно впорядкованою внутрішньою структурою, є результатом пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості і суспільства та несе комплексну енциклопедичну інформацію про відображуваний предмет або явище, про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю і ставлення суспільної свідомості до цього явища або предмета” [Попова, Стернін 2006, с.24].

Розділяє зазначений підхід Є.С. Кубрякова і визначає концепт як “багатомірний мисленнєвий конструкт, що відображає процес пізнання світу, результати людської діяльності, його досвід і знання про світ, що зберігає інформацію про нього” [Кубрякова 1996, с.90-93].

Крім того, В.Н. Телія вважає, що “концепт – це все те, що ми знаємо про об’єкт у всій екстенсії цього знання” [Телія 1996, с.97]. С.А. Аскольдов розуміє концепт як “мисленнєве утворення, яке заміщує нам в процесі думки невизначену безліч предметів одного й того ж роду” [Аскольдов 1997, с.30]. Отже, можна абсолютно впевнено стверджувати, що концепт є ментальним утворенням, має культурну цінність, характеризується наявністю смислової домінанти й «обростає» семами, здатний реалізуватися на мовному рівні.

Пропонуємо розглянути домінуючий концепт в романі «Янголи та демони». Навіть назва роману стверджує, що головним концептом твору є концепт “РЕЛІГІЯ”. Сам по собі цей ментальний конструкт є одним із найскладніших концептів через свою неоднозначність і теологічну орієнтованість, оскільки ознаки таких концептів можуть бути різними не тільки у представників різних мовних спільнот, але й у носіїв однієї культури, що належать до різних конфесій.

Нагадаємо, що поняття «релігія» розуміється як “світогляд і світовідчуття, а також відповідна поведінка й специфічні дії (культ), які базуються на вірі в існування (одного або декількох) богів, “священного”, тобто того або іншого різновиду надприродного” [Философский энциклопедический словарь 1983, с.538]. Наша розвідка, із свого боку, доводить, що концепт “РЕЛІГІЯ”, що отримав своє життя в романі Д.Брауна, є складним ментальним утворенням, має багатовимірну структуру, характеризується великою кількістю вербалізаторів. Саме таким його представляє автор:

1. Релігія – це конкретне віросповідання, культ:

- “*Halos, like much of Christian symbology, were borrowed from the ancient **Egyptian religion** of sun worship. **Christianity** is filled with examples of sun worship*”.

- “*...the four ancient elements... although in **Islam** they were known as “squares, clouds, lightning, and waves”*”.

- “*The Illuminati may have believed in the abolition of **Christianity**, but they wielded their power through political and financial means, not through terrorists acts*”.

- “*Obliteration of **Catholicism** was the Illuminati’s central covenant*”;

2. Релігія – це світогляд, світовідчуття, надзвичайно важливий елемент буття людини, що у загальному сенсі пов’язаний з поклонінням певним її складовим:

- “*Physics is the **religion** around here*”;

3. Релігія – це духовне явище, духовна складова життя:

- “*Since the beginning of time, spirituality and **religion** have been called on to fill in the gaps that science did not understand?*”;

4. Релігія – це явище, безпосередньо пов’язане з церквою:

- “*Unfortunately, the unification of science and **religion** was not what the **church** wanted*”.

- “*Of course scientists did not appreciate having their discoveries used by the **church** to promote **religion**, so they immediately mathematicized the Big Bang Theory, removed all **religious***”.

overtones, and claimed it as their own”;

5. Релігія – це зв’язок з Богом, віра в його існування:

• “A recent Scientific American article hailed New Physics as a surer path to **God** than religion itself”;

6. Релігія – це знання, шлях до пізнання істини:

• “He hoped to prove that science and **religion** are two totally compatible fields—two different **approaches to finding the same truth**”.

• “Science and **religion support the same truth**—pure energy is the father of creation”.

• “Director, science claims the same thing as **religion**, that the Big Bang **created everything in the universe with an opposite**”.

Сама назва роману “Янголи і демони” характеризується наявністю антонімів і її можна тлумачити як у прямому, так і в переносному значенні, що лише підтверджує домінуючу ідею протистояння у романі Д.Брауна. Назва нашої роботи нас на роздуми про боротьбу не лише янголів та демонів, але й добра і зла, релігії та любові, релігії та науки, релігії та мистецтва. Один без одного вони не можуть бути повністю, всеохоплююче висвітлені, але їхня взаємодія дає можливість це зробити більш вимірно, розкривши всю антагоністичність цих дихотомій. Протиставлення простежується не лише в назві, але й у засобах реалізації концепту “РЕЛІГІЯ”. Так, одні одиниці представляють прояви ідеалістичності, святенності аналізованого концепту, а інші – його дихотомічну протилежність – неідеалістичність (дияволічність, гріховність). Усі вербалізатори, що представляють досліджуваний концепт, можна розподілити на ті, що представляють ідеалістичний аспект (імена Бога, святі писання, біблійні персоналії, біблійні сюжети, лексеми, що позначають божественність, лексеми, що позначають духовність, лексеми, що представляють Ватикан, як втілення католицької віри, християнські ритуали та таїнства, посади та духовні звання, споруди для богослужіння та релігійних обрядів) та неідеалістичний аспект (імена диявола, лексеми, що позначають гріховність; язичницькі елементи). Пропонуємо розглянути їх послідовно.

1. Імена Бога: *God, Lord, Creator, Father*.

“**The Lord** works in mysterious ways”.

“They were experiencing what each of them had always longed for... an assurance of the beyond... a substantiation of the power of **the Creator**”.

2. Святі писання: *the Bible, the Koran, Buddhist scripture*.

“**The Bible, the Koran, Buddhist scripture**... they all carry similar requirements—and similar penalties”.

“So, when Hubble shocked the world by scientifically proving the Big Bang was accurate, the church claimed victory, heralding this as proof that **the Bible** was scientifically accurate”.

3. Біблійні персоналії: *Jesus, Moses, Messiah, Virgin Mary (Mother Mary, Mother of God), Christ, Madonna, Mary*.

“He felt like **Moses** as the sea of red sashes and caps parted before him, allowing him to pass”.

“To the left was an oil painting of the **Virgin Mary**, and beside that was a laminated periodic table of elements”.

4. Біблійні сюжети: *Genesis, Creation*:

“It's practically proof that **Genesis** is a scientific possibility”.

“He had proved **Genesis** was physically possible, and that intense sources of energy—what Vatra called God—could duplicate the moment of **Creation**”.

5. Лексеми, що позначають божественність: *blessing з дефікатом blessed, divine, holy, religious, miracle*.

“After all, God had **blessed** them with this boy, why would God take the child away?”

“Modern religion is a collage... an assimilated historical record of man's quest to understand the **divine**”.

6. Лексеми, що позначають духовність: *sacred, soul з дефікатом soulless, soulful; belief з похідними believe, believer, disbelief; spirit з дефікатом spiritual, spirituality*,

spiritually; pious, devout, faith з похідними faithful, faithless; trust, sacrifice, benevolence, saint з дериватами sanctity etc.

*“Langdon watched in **disbelief** as the pilot pushed the speedometer up around 170 kilometers an hour—over 100 miles per hour”.*

*“It was in that moment of pain and betrayal, as the camerlegno lay devastated in the Necropolis, praying for God to take him from this **faithless** world, that God had come”.*

7. Лексеми, що представляють Ватикан, як втілення католицької віри: *Vatican City, Vatican Museum, Vatican Arc, Vatican Secret Archives, Vatican Bank, Vatican Swiss Guard, Vatican Law, the Holy Vatican Grottoes etc.*

*“When Olivetti’s Alpha Romeo tore out of **Vatican City**, this time there was no line of unmarked cars following him”.*

*“When Langdon had left the **Vatican Secret Archives** only two hours ago, he had never imagined he would see them again”.*

8. Християнські ритуали та таїнства: *to pray з дериватом prayer, conclave, amen, baptism, confession, meditation, wedding, funeral, canonization.*

*“**Conclave** had been violated, but this was the only way”.*

*“Max could hear the low mumble of his ceaseless **prayers** for mercy”.*

9. Посади і духовні звання: *Bishop, Archbishop, Pope, priest, Father, the Holy See, His Holiness, The Holy of Holies, monk, Cardinal, camerlengo, clergyman, nun etc.*

*“All the traffic was moving in the other direction, toward the Vatican, as if the **Holy See** had suddenly become the hottest entertainment in Rome”.*

*“Now with a moment to sit and reflect, Langdon felt a tinge of amazement as the news of the **Pope’s** murder finally registered in his mind”.*

10. Споруди для богослужінь та релігійних обрядів: *church, cathedral, temple, tabernacle, chapel, abbey, monastery, convent, basilica, Apostolic Palace, Sistine Chapel, Chigi Chapel.*

*“By default, Bernini was the Illuminati’s unknown master; nobody else had contributed artwork to this **chapel!**”*

*“Olivetti moved past Langdon down the stairs toward his car, parked directly in front of the **cathedral**”.*

11. Імена диявола: *the Devil, Satan з дериватами Satanist, satanic; Lucifer, Shaitan, Bringer of light, antichrist, demon:*

*“**The Devil** himself had been sleeping in the Pope’s bed”.*

*“**ANTIMATTER IS THE ANTICHRIST!**”*

12. Гріховність: *heretic, sin, hell:*

*“So the church tried Galileo as a **heretic**, found him guilty, and put him under permanent house arrest”.*

*“Two thousand years of waiting for their Messiah, and they’re still persistent as **hell**”.*

13. Язичницькі елементи: *worship, cult, sect, pagan з дериватом paganism, goddess, Gaea, Mother Earth, Pantheon, Nature, pagan gods, Pantheism, Helios, Poseidon.*

*“As a student of architecture, Langdon had been amazed to learn that the dimensions of the **Pantheon’s** main chamber were a tribute to **Gaea—the goddess of the Earth**”.*

*“It got its name from the original religion practiced there—**Pantheism**—the worship of all gods, specifically the **pagan** gods of **Mother Earth**”.*

Дослідження полівимірного й багатоаспектного концепту “РЕЛІГІЯ” дало змогу визначити сучасне уявлення про таке досить стає формування як релігія та його реалізацію на мовному рівні. Взявши за матеріал дослідження твір Дена Брауна “Янголи і демони”, який з’явився у 2000 році, нам удалось виділити такі релевантні для сучасного світу прояви і виміри аналізованого концепту «Релігія», як це конкретне віросповідання; надзвичайно важливий елемент буття людини, що і у загальному сенсі пов’язаний з поклонінням певним її складовим; духовне явище; явище, безпосередньо пов’язане з церквою; зв’язок з Богом; шлях до пізнання істини. Антагонізм, що простежується у самій назві твору, проявляється

також у засобах реалізації концепту «РЕЛІГІЯ», які умовно можна розподілити на дві групи: ідеалістично марковані (імена Бога, святі писання, біблійні персоналії, біблійні сюжети, лексеми, що позначають божественність, лексеми, що позначають духовність, лексеми, що представляють Ватикан, як втілення католицької віри, християнські ритуали та таїнства, посади та духовні звання, споруди для богослужіння та релігійних обрядів) та неідеалістично марковані (імена диявола, лексеми, що позначають гріховність; язичницькі елементи). У творі більш репрезентативним є ідеалістичний аспект.

Дослідження не є вичерпним і відкриває широкі **перспективи** подальших розвідок актуалізації концепту «РЕЛІГІЯ», розкривши точніше його дихотомійну та антагоністичну природу.

Література

Аскольдов С.А. Концепт и слово // Русская словесность: Антология / под ред. В.П.Нерознака. - М.: Academia, 1997, 267 с. Воркачев С.Г. Лингвоконцептология и межкультурная коммуникация: истоки и цели / С.Г. Воркачев // Филологические науки. - 2005. - №4. - 39 с. Кубрякова Е.С. Концепт // Кубрякова Е.С., Демьянков В.З. и др. Краткий словарь когнитивных терминов. - М., изд-во МГУ, 1996. С. 90-93. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Монография. — Воронеж, 2006. — 226 с. Степанов, Ю.С. Константы: Словарь русской культуры: Изд. 2-е, испр. и доп. [Текст] / Ю.С. Степанов. — М.: Академический проект, 2001 — 590 с. Телия В.Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический, культурологический аспекты. — М., 1996. — 284 с. Философский энциклопедический словарь. / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. — М.: Сов. Энциклопедия, 1983. — 840 с.

УДК 811.111:316.346.2

ГОРЧЕНКО О. А.

(Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича)

ГЕНДЕРНА АСИМЕТРИЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ XVIII СТОЛІТТЯ)

Стаття присвячена дослідженню гендерної асиметрії на лексико-семантичному рівні в англійській художній літературі. Дослідження сутності гендерних особливостей людського мовлення, особливості форм, яких набуває жіноча та чоловіча мови є наразі надзвичайно актуальним.

Ключові слова: гендерна асиметрія, гендер, мова, мовлення.

Горченко О.А. Гендерная асимметрия в английской художественной литературе (на примере произведений писателей XVIII века). Статья посвящена исследованию гендерной асимметрии на лексико-семантическом уровне в английской художественной литературе. Исследование сущности гендерных особенностей человеческой речи, особенности форм, которые приобретает женский и мужской язык является сейчас чрезвычайно актуальным.

Ключевые слова: гендерная асимметрия, гендер, язык, речь.

Horchenko O.A. Gender asymmetry in the English literature (based on the novels of the XVIIIth century writers). This study examines gender asymmetry in the lexico-semantic level in the English literature. The research the essence of gender-related particularities in human speech and particularities of the forms which female and male languages assume is of paramount importance at present.

Key words: gender asymmetry, gender, language, speech.

Принципи гендерних досліджень, що визнають соціальну й культурну обумовленість статі, дозволяють розглядати феномени мужності й жіночості як явища, що піддаються соціальній маніпуляції й моделюванню. Відповідно до цього існування мовної асиметрії в плані вербальної презентації осіб чоловічої й жіночої статей є важливою проблемою.

Предметом дослідження є гендерна асиметрія в англійській художній літературі **Об'єктом** дослідження є твори англійських письменників XVIII століття. У пропонованій статті ми маємо на **меті** здійснити аналіз гендерної асиметрії на лексичному рівні. Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: простежити асиметрію в категоризації іменника, визначити особливості його вживання в структурі художнього тексту. Джерельною базою дослідження стали твори Daniel Defo "Roxolana"; Eliz Inchbald "A Simple Story"; Henry Fielding "Joseph Andrews"; Sarah Fielding "The Adventures of David Simple". **Актуальність** статті зумовлена тим, що досі не було здійснено ґрунтовного аналізу гендерного аспекту в англійській художній літературі (на прикладі творів англійських